

SƏNƏTKAR və ZAMAN

Nəsibə Şükürova

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı, Fəxri mədəniyyət işçisi

E-mail: s.nesibe.s@mail.ru

Zəngin tarixi ənənəyə söykənərək böyük inkişaf mərhələsi keçmiş Azərbaycan keramikasının xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən keramik məmulatların kütləvi istehsalını reallaşdıran zavodlar ötən əsrin 90-91-ci illərində – keçmiş İttifaqın dağılması ilə tədricən tənəzzülə uğradı. Buna səbəb kütləvi istehsal üçün nəzərdə tutulan xammalın başqa respublikalarda olması, zavod və müəssisələrin özəlləşdirilməsi, bütövlükdə isə bu sənətə və sahəyə laqeyd münasibətin nəticəsi idi. Hal-hazırda bədii, estetik zövqün formalaşmasında xüsusi rol malik keramika məmulatlarının istehsal sahəsinin inkişafı növbəti mərhələsini yaşayır.

Bununla belə, müstəqillik illərində bir çox sənətkarlarımız davamlı şəkildə müxtəlif çətinliklərlə qarşılaşsalar da, öz yaradıcılıq axtarışlarını fərdi şəkildə davam etdirərək yeni sənət əsərləri ortaya çıxarmaqla Azərbaycan keramika sənətinin yeni bədii-estetik məziyyətlərlə zənginləşməsinə nail olmuşlar.

Belə sənətkarlarımızdan biri, sənaye keramikası mütəxəssisi Saleh Məmmədov haqqında söhbət açmaq yerinə düşər...

Saleh Rza oğlu Məmmədov 1955-ci ildə Gəncədə rəssam ailəsində dünyaya gəlib. 1974-cü ildə Məhsəti Gəncəvi adına Gəncə Pedaqoji Məktəbinin "Rəsm və rəsmxətin tədrisi" ixtisasını, 1985-ci ildə isə V.Muxina adına Leningrad Ali Bədii Sənaye Məktəbinin (Hazırda Baron Ştiqlis adına Sankt-Peterburq Bədii Sənaye Akademiyası) "Bədii keramika və şüşə" ixtisasını bitirmişdir. Böyük istedadı və yüksək peşəkarlığı sayəsində 1985-1996-cı illərdə Gəncə çini qablar zavodunda aparıcı rəssam – baş rəssam müavini, bədii laboratoriyanın rəhbəri, 1996-cı ildən isə Bakı saxsı qablar zavodunda aparıcı rəssamlardan olmuşdur. Böyük təcrübə və dərin biliyə malik sənətkar 2002-ci ildən ADRA-da başladığı pedaqoji fəaliyyəti ilə Azərbaycan keramikasının inkişafında, gənc rəssamların yetişməyində böyük rol oynayır.

Geniş fəaliyyətə malik S.Məmmədov xalq yaradıcılığı ənənələrinə sadıq qalmaqla yanaşı, həm də modern üslubda vazalar, çay-qəhvə dəstləri və müxtəlif servizlər hazırlamışdır. Rəssamın bu üslubda işlənən iki servizi xüsusilə diqqət çəkir. Piramida formalı qəhvə ser-

Saleh Məmmədov

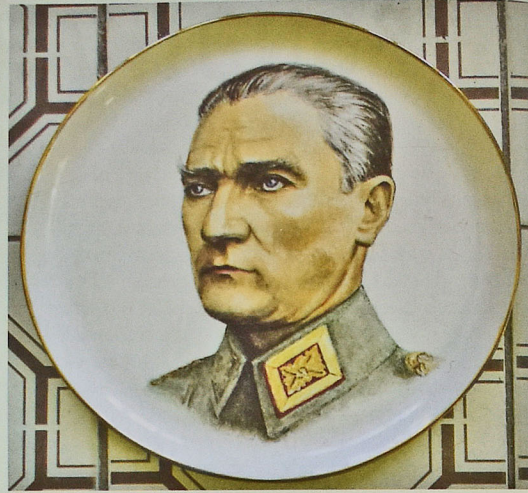
vizi kompozisiya baxımından çox orijinaldır. Tünd qara üzərində ağ dalğavari xətlərdən ibarət bu serviz sanki kiçik piramidalardan və onlara kiçik əlavələrdən ibarətdir. Dik formada gül üçün vaza, çevrilmiş piramida formalarından ibarət fincanlar və onların kiçik altlıqları olan düz, üçbucaq şəkili nəlbəkiləri serviz kompozisiyalarında bütün çərçivələri qıraraq yeni dizayn formaları ortaya qoyur. Digər piramida formalı serviz rənginə və bəzi formalarına görə çox fərqlənir. Bu kompozisiyada qablar ağ, bəzi yerlərdə qəhvəyi çalarlarda verilmişdir. Trapesiya təməli üzərində qoyulmuş tərsinə piramida görünülü gül üçün vaza qəhvədən və şəkər qabının qulp və lülək formalarını özündə ümumi şəkildə əks etdirsə də, süd qabı və qabların qulpları servizlər arasındakı kəskin fərqi ortaya qoyur.

Rəssamın təxəyyülü, formalar üzərində axtarışları və bütün bunların yüksək peşəkarlıqla həlli onun bütün yaradıcılığını əhatə

edir. Saleh Məmmədovun hazırladığı göy, qırmızı və qara ləkələrlə tərtiblənməmiş, dizayn formasına görə fərqlənən daha bir çay-qəhvə dəsti onun yüksək tərtibatı və bədii hallı olan kompozisiyaları sırasındadır.

Milli ornament və naxışları gözəl bilən rəssam öz yaradıcılığında bundan geniş şəkildə bəhrələnməmişdir. "Şərqi" çay servizində bu, aydın şəkildə özünü büruzə verir. Şərqi memarlıq üslubunu xatırladan servizdə çaydan və qəndqabının qapaqları – günbəz, gül üçün vaza – minarələr, qablar isə tağlar şəklində təsvirlənmişdir. Qəhvəyi, qızılı və yaşıl tonlarda olan kompozisiya rəng çalarlarına görə tamamilə Şərqi əks etdirir. Rəng, forma və tərtibat baxımından bir-birini tamamlayan bu çay servizi yüksək sənət əsərlərindən biridir. Onun milli ornamentlərlə bəzədilmiş şərbət dəsti, su dəsti, çay dəsti və digər servizləri rəng, tərtibat, forma baxımından çox maraqlıdır. Ümumiyyətlə, rəssamın servizlərinə diqqət yetirərkən mövzunun tam şəkildə ifadəsi insanda heyrat doğurur. Yüksək təxəyyül gücü, dərin düşüncə, xalq sənətinə bağlılıq, böyük ustalıq, peşəkarlıq və zəhmət sənətdə başlanan məhəbbətlə birləşib gözəllik və səmimiyyət yarada bilər ki, bu da onun hər bir əsərində özünü büruzə verir.

Daim qədim keramika ənənələrindən bəhrələnen rəssamın yaradıcılığına diqqət yetirəndə maddi-mənəvi irsə sadıqlıq özünü göstərir. Onun hazırladığı keramika nümunələri arasında qədim Alban və Orta əsr keramika nümunələrinin surətlərini, qoç, at fiqurlarını, Səlcuq, Səfəvi və Öraqala keramika nümunələrinin surətlərini görmək mümkündür. Həmin keramika nümunələri arasında həssaslıqla nimçələr üzərində yaradılmış miniatür təsvirlərdən danışmamaq

keramika nümunələrindən sayıla bilər.

Bütün istiqamətlərdə yüksək peşəkarlıq nümunələri göstərən rəssamın bir az mücərrəd, bir az da modern tərzdə portret qalereyasında son dərəcə real üslubda, şirə üstü boyalarla, nimçə üzərində təsvir etdiyi üç əsəri xüsusi vurğulamaq lazımdır. Əsərlərdən ikisi Türkiyə dövlətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün (2006), biri isə naməlum şəxsin portretidir (2008). Nimçə üzərində yüksək akademik səviyyədə təsvirlənmiş portretlər Saleh Məmmədovun yaradıcılığının ən gözəl nümunələrindən sayıla bilər.

Saleh Məmmədov portretlərlə yanaşı, tarixi abidələrimizi, Azərbaycanın, digər dövlətlərin şəhərlərinin maraqlı təsvirlərini nimçələr üzərində, keramikanın müxtəlif texniki üsulları ilə təsvir etmişdir. Bunlardan Ataşğah, Qobustan, Kostamonu (Türkiyə), Leninqrad və s. göstərmək olar. Müxtəlif texniki üsullarla işlənmiş nümunələr rəng həllinə görə

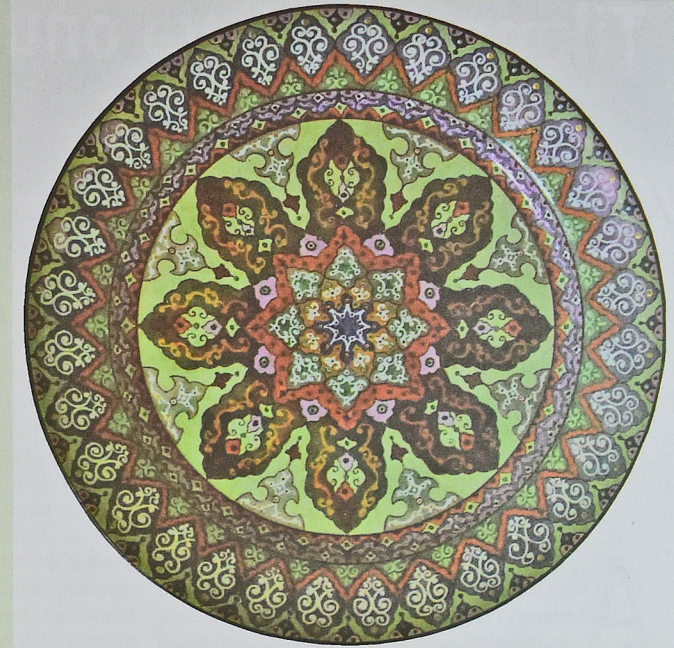
de fərqlidir. Monoxrom tonlardan alınan rənglərə qədər dəyişən bu nümunələr böyük maraq doğurur.

Yaradıcılığında həmişə axtarışlara maraq göstərən rəssam keramika ilə şüəni sintez edərək maraqlı kompozisiyalar yaratmışdır. Sintez olunan hər iki kompozisiya nar mövzusunda işlənib. Əsərlərinin birində nimçənin mərkəzində təsvirlənən nar qırmızı şüşələr, paralanmış narın içindən çıxan kiçik dənələr isə qabarıq şəkildədir. Tünd mavi fonda qırmızı şüşələrlə işlənmiş nar və re-

duksiya nəticəsində al qırmızı rəng alan kiçik narlardan ibarət mürəkkəb texniki proseslərdən keçmiş əsər sənətkarın yüksək peşəkarlığından xəbər verir.

S.Məmmədovun modern formada hazırladığı vazalar mürəkkəb texniki prosesləri özündə əks etdirir. Bu vazalardan qadın formasında, bir-birinin içində, küre şəklində olanlar, ikihaçalı, ağac budağı kimi haçalanan vazalar xüsusi diqqət çəkir. Müxtəlif rəng çalarları, effektlər, reduksiya və mürəkkəb texniki prosesləri yüksək səviyyədə icra edən və yeniliklər axtarışında olan sənətkar yaradıcılıq nümunələrində öz peşəkarlığını yüksək səviyyədə nümayiş etdirmişdir. Lakin bütün sadalanan janrların keramikada tətbiqinə baxmayaraq, o, fərqli üslubunu yaratmışdır ki, dəstxəttinin özünəməxsusluğu ilə seçilir. Bu, hazırladığı çaydanlar, servizlər, piyalələr, şamdanlar, vazalar, çıraqlar və nimçələrin fərqli tərtibatını ortaya çıxarır. Kiçik həndəsi formalardan ibarət təsvirlər zəngin rəng palitrasına malikdir. Romb, üçbucaq, düz xətt, kvadrat və müxtəlif formalardan ibarət dekorativ kompozisiyalar təkrarsızdır. Daha çox cizma və şirə altı boyalarla işlənən kompozisiyalarla bəzədilmiş qablar insanı valeh edir. Onlardan günəşi simvolizə edən, isti rənglərdən soyuğa, soyuq rənglərdən isti rənglərə dəyişmələr çoxluqdadır. Lakin nəbati elementli kompozisiyalar arasında zəngin ornamentlərlə haşiyələnmiş səkkizguşəli xonçanın təsviri olan nimçə öz ornament və zəngin rəng həllinə görə bir sənət nümunəsidir. Bununla yanaşı, "Həyat ağacı" təsvirli nimçə, qıraqları üslublaşdırılmış insan silueti ilə haşiyələnmiş, mərkəzdə həndəsi formalı xoruz təsviri verilmiş nimçə, mərkəzində günəşin hərəkətini ifadə edən svastika çəkilmiş nimçə rəssamın rəng və kompozisiya vəhdətinin mükəmməlliyini nümayiş etdirir.

Rəssamın sənəyə keramikası ilə bəhəm, həcmli keramika ilə də məşğulluğu onun keramikanın bütün janrlarında yüksək bacarığını göstərir. Bu janrdan onun "Ailə", "Atlas", "Şahmat" kompozisiyaları maraq doğurur. Dörd nəfərin portret formasından ibarət "Ailə", üç nəfərin təsvirindən ibarət "Şahmat" kompozisiyasında sifətlər üs-

lublaşdırılmış şəkildə verilib. "Şahmat" digərlərindən fərqli olaraq vaza formasından ibarətdir. Vazanın yuxarı hissəsi romb və kvadrat təsvirləri ilə bəzədilmiş şahmat fiquru, aşağı hissəsi isə baş formasında verilib. Ağ və qara rənglərdən ibarət bu iş bədii cəhətdən uqurla həll olunmuşdur. Ağ rəngdən ibarət "Atlas" kompozisiyası çox peşəkar şəkildə üslublaşdırılıb. Burada müxtəlif hərəkətlərdə olan üç atın başı təsvir olunmuşdur. Rəng seçimi, üslub və bədii həll işin üstünlüyünü təmin edir.

Hal-hazırda müstəqillik dövrü Azərbaycan keramikasında sənəyə keramikası ilə məşğul nadir rəssamlardan olan Saleh Məmmədov yaradıcılığının bir çox nümunələri dünyanın müxtəlif muzey və şəxsi kolleksiyalarında saxlanılır. Müstəqillik dövrü sənəyə keramikasının ən dəyərli nümunələrini yaradan sənətkar Azərbaycan incəsənətini yeni-yeni əsərləri ilə zənginləşdirməkdədir. ♦

mümkün deyil. Bununla yanaşı, Saleh Məmmədovun nimçələr üzərində təsvir etdiyi üslublaşdırılmış portretlər çox maraqlıdır. Əsərlərdə lakonik rənglərlə işlənmiş N.Gəncəvinin portreti, nisbətən sərbəst üslubda "Qocanın portreti" maraqlıdır. Özünəməxsus şəkildə üslublaşdırılmış qız portretləri də diqqət cəlb edir. Qəhrəmanlarının gözəlirini iri şəkildə qabartmaqla xarakterlərini daha ifadəli şəkildə verməyə çalışmışdır. Portretlər silsiləsi müxtəlif janr və üslubda əsərlər müəllifinin yaradıcılığında orijinal şəkildə üslublaşdırılmış

Резюме

Статья дает информацию об азербайджанской промышленной керамике.

Ключевые слова: Промышленная керамика, искусство, произведение искусства.

Summary

The article provides information on Azerbaijani industrial ceramics.

Key words: Ceramic art, industry, art, art works.